

Franckesche Stiftungen zu Halle

**Ivsti Henningii Boehmeri, Icti, Potent. Regi Borvss. A Consil.
Int. Regim. Dvcat. Magdeb. Cancell. Director. Reg. Frideric.
Eivsdemqve Prof. Ivrr. ...**

Böhmer, Justus Henning

Halae Magdebvrgicae, MDCCLXXIII.

VD18 12136018

Cap. III. De Iure Et Obligatione Civium Qua Talium Inter Se.

Nutzungsbedingungen

Die Digitalisate des Francke-Portals sind urheberrechtlich geschützt. Sie dürfen für wissenschaftliche und private Zwecke heruntergeladen und ausgedruckt werden. Vorhandene Herkunftsbezeichnungen dürfen dabei nicht entfernt werden.

Eine kommerzielle oder institutionelle Nutzung oder Veröffentlichung dieser Inhalte ist ohne vorheriges schriftliches Einverständnis des Studienzentrums August Hermann Francke der Franckeschen Stiftungen nicht gestattet, das ggf. auf weitere Institutionen als Rechteinhaber verweist. Für die Veröffentlichung der Digitalisate können gemäß der Gebührenordnung der Franckeschen Stiftungen Entgelte erhoben werden.

Zur Erteilung einer Veröffentlichungsgenehmigung wenden Sie sich bitte an die Leiterin des Studienzentrums, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

Terms of use

All digital documents of the Francke-Portal are protected by copyright. They may be downloaded and printed only for non-commercial educational, research and private purposes. Attached provenance marks may not be removed.

Commercial or institutional use or publication of these digital documents in printed or digital form is not allowed without obtaining prior written permission by the Study Center August Hermann Francke of the Francke Foundations which can refer to other institutions as right holders. If digital documents are published, the Study Center is entitled to charge a fee in accordance with the scale of charges of the Francke Foundations.

For reproduction requests and permissions, please contact the head of the Study Center, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

urn:nbn:de:gbv:ha33-1-202771

CAP. III.

DE IVRE ET OBLIGATIONE CIVIVM
QVA TALIVM INTER SE.

§. I.

Est inter subditos eo arctius vinculum, quod non tantum *sub vnus imperio* in vnum corpus coaluerint, sed *inter se* quoque societatem æqualem y) constituant.

§. II. Hæc societas *æqualis* inter subditos ante *imperium* imbecillis fuit, sed vires susceperit ex imperio eidem accedente. z)

§. III. Proinde imperium superueniens non sustulit *unionem illam æqualem* inter ciues, sed potius firmavit, a) cum absque imperio illa conseruari haud potuerit.

§. IV.

y) Faciunt subditi vnum corpus cum imperante, & hætenus societas summe inæqualis est, & ex natura sua *inæqualem obligationem & iura* producit. Deinde inter se, non habito respectu ad imperantem, æqualem societatem colunt, id quod ex *genesi rerumpublicarum* earumque *nexu* conspicuum, & *lib. I. c. 2. P. Spec.* demonstratum est: antequam enim cæterus se vnus voluntari subiiciat, inter se nexu æquali coherere debet, qui nexus per *imperium* accedens non absorbetur, sed firmatur, constringitur, augetur.

z) Actum est supra de huiusmodi unionibus earumque defectibus, ex imbecillitate naturali deductis.

a) De hoc iidem plenius actum supra c. 2. Pater exinde, quod *subditorum* inter se sit longe diuersa ratio, ac *extraneorum*, qui in eandem societatem civilem non
Bœhmeri I. P. vniu. Q9 sunt

§. IV. Et quidem manente *eodem nexu*, censetur adhuc *eadem societas* esse, quæ olim fuit, b) licet mutatæ personæ sint.

§. V. Cum vero subditi, vni imperio subiecti, non semper vno contineantur loco, hinc inde nascuntur plures subditorum *speciales societates*, c) quæ inter se quoque separatas rationes habent.

§. VI.

sunt suscepti. His non æque ad defensionem obligantur, ac sibi met ipsis. Qui *ἀστυκῶν* exercuerunt, in alios, non in semet ipsos illam iure fundatam esse credidere. Non possunt denegare iura conciuibus, quibus in communi fruuntur, bene extraneis, quibuscum talis peculiaris societas non est inita. Hinc quod ciues extraneis præferantur, habet rationem. Olim apud Romanos peregrini in totum a *communione iuris* *Romani* excludebantur, saluis iuribus naturalibus & gentium. Nec profelyti iuris Hebræorum participes erant, quin omne commercium Iudæis cum incircumcisis erat interdictum, quo conciuem priuare non poterant. Hinc Antiochi amici Iudæos accusabant, *solos ex omnibus populis infociabiles esse extraneis*, ita vt ceteros pro hostibus ducant, cum nulla gente alia mensam habere communem, neque bene eos aliis velle. In hoc tamen Iudæi leges naturæ minime observabant, cum per talem societatem peculiarem non tollatur vinculum humani generis.

b) Ita ex his principiis philosophatur ICtus in l. 76. de iudic. l. 7. in f. quod cuiusque vniu. nom. id quod omnibus collegiis æqualibus commune est, consequenter quoque omnia iura, priuilegia & obligationes darent.

c) Ab initio quidem singuli cætus in vno loco collecti suum

§. VI. Et quia plerumque status subditorum diuersus est, diuersa quoque iura inter se quodammodo habent, d) quatenus status diuersus.

suum peculiarem imperantem habuere, sed mox vniplures subiecti sunt. Inde originem traxerunt *provinciae, vrbes, pagi, vici*, qui cæterus singuli inter se peculiarem constituunt *uniuersitatem*, vti vocantur in iure R., & peculiaria iura inter se habent. Agunt inter se ad instar singulorum. Possident bona in commune, quin omnia, quæ de collegiis dicta sunt supra, his applicari possunt. Vnde respectu summi imperantis ad instar *priuatorum* sunt, quod recte obseruarunt Icti Romani, qui ciuitates imperio Romano subiectas *priuatorum* instar esse iudicarent, vnde *iura reipublicæ propria* sibi vindicare nequeunt, sed tantum *iura collegiorum*. Sic ius fisci haud exercent, nec quæ priuilegia illi data sunt, sibi vindicant, quæ bona ad ciuitatem, pagum & vicum spectant, sunt in eius patrimonio, nec confundenda cum bonis reipublicæ, de quibus c. ult. lib. 2. actum est. Sunt tamen suo modo *publica*, quatenus imperanti plus iuris in illa competit, quam in singulorum patrimonium, cum eius interfit, hæc bona vniuersitatibus perpetuo conseruari & bene administrari. Plura sunt permilla singulis in res proprias, quam vniuersitati in res suas &c.

- d) Cives quidem inter se in *statu* conueniunt, quod sint subditi; quia tamen subiectionis dantur diuersi gradus; inde etiam maior libertas quibusdam in republica competere potest, quæ aliis denegatur, prout cap. antec. dictum. Interim hoc certum est, eo firmitus coherere corpus ciuile, quo minus in æqualitate libertatis inter se differunt. Dat hæc ansam ad inuidiam, hæc discordiam operatur, & mutua odia alit, dum qui maiori libertate in republica pollent, facile quoddam im-

perium in plebem sibi arrogant. Servius Tullius apud DION. HALICARNASS. lib. IV. ait: *præcipue decreni ius civium æquare, ut omnes inter se pari & æquo iure in iudiciis certare possint.* Hoc ipsum, ut fieri solet, ægre tolerant patricii: nam idem alibi ait: *communis omnium dolor est, quia ex legibus vivere assuescent, pari iure vobiscum disceptantes, nec quod iam faciunt, pauperibus tanquam mancipiis abutentes.* Vnde tot discordiæ in Rom. republica, quam ex patriciorum studio suppressendi plebem? quæ æquo iure cum illis frui volebat, quod in plurimis plebi denegebatur. Nata est inæqualitas subditorum ex vitio reipublicæ, & ita ex eodem vitio iura inæqualia orta sunt. Monuit iam suo tempore CICERO lib. I. de oratore p. 180. lit. e. Sit ergo, ait, in iure civili finis hic legitima atque usitata in rebus causisque civium æqualitatis conservatio. Ast in omnibus rebus publicis fere euenit, ut qui vel diuitiis abundant, vel quibus simul reipublicæ administratio committi solet, ab aliis infimæ sortis subditis & iuriam inæqualitate & conditione distinguantur. Sic Romulus populum undique collectum more iam usitato statim diuisit in plebeios & patricios. Inter hos connumerabantur genere & virtute celebres & opibus abundantes, & penes quos simul erat reipublicæ administratio, ut ait DION. HALICARNASS. lib. II. Hac distinctione facta statim quoque constituit, ut patricii sacra curarent, & magistratus gererent, & ius dicerent, & secum rempublicam administrarent, & urbana munia assidue obirent: plebei vero horum quidem negotiorum essent immunes, sed agros colerent, pecus alerent, & artes quæstuosas exercerent. Eodem modo Theseus Atheniensem rempublicam ita adornasse legitur apud PLUTARCHVM in eius vita f. 11. aientem: Primum discrete scorsim patricios, agricolas & opifices. Patriciis curam sacrorum & magistratuum ex ordine suo dandorum permisit ius, legumque disciplinam & interpretationem, quid ius fas esset. De cetero cines ad æqua

fus hoc postulat, in cæteris æquali inter se iure fruuntur. e)

§. VI. Vtur vero *iura priuatorum* primario ad ius publicum vniuersale non spectent, cum sub-

æquauit, quod dignitate patricii, vtilitate agricolæ, artifices numero viderentur præcellere. At vero hæc prima distinctio, sicuti in aliis ciuitatibus, ita quoque in republica Romana perpetuas aluit lites. Ipse DION. HALICARNASS. cit. hoc non dissimulat de aliis ciuitatibus, dum aut humiliores a potentioribus contemnuntur, aut viles & egeni excellentioribus inuident. Atque ex hac diuersitate subditorum primo orta distinctio inter nobiles & ignobiles. Interim dum in huiusmodi diuersam conditionem subditi se coniectos vident, singuli sua sorte contenti sint, necesse est. Est enim respublica quodammodo corpori humano similis. Vtrumque est compositum, & constat ex multis partibus, quarum singula nec eandem vim habent, nec usus pares exhibent. Nam in republica vnaquæque gens proprium aliquem reipublicæ usum præbet, ut membra corpori. Alii enim agros colunt, alii pro ipsis pugnant cum hostibus, alii mercaturam exercentes multa commoda reipublicæ ex mari afferunt, alii necessarias artes exercent. DION. HALICARNASS. lib. VII. Si igitur membra propter diuersa studia, conditionem & iura, inter se dissentire, & omnia vnum idemque munus & officium obire vellet, non posset non præsentem interitum sibi attrahere.

- e) Status diuersus subditorum tantum quandam diuersitatem iurium inducit, quæ scilicet ex peculiari illo statu promanant; dantur præterea alia iura infinita, quæ nullum respectum ad statum peculiarem, quo distinguuntur, habent, in quibus æquali iure fruuntur. Sic nobiles in contractibus & commerciis communibus non plus iuris sibi vindicare possunt, quam ignobiles &c.

subditi tantum eis inter se fruantur, pleraque tamen ex *statu civili* diuersam sortiuntur indolem, f) & quodammodo alterantur, vt in hoc statu non eodem modo amplius exerceri possint, ac quidem in statu naturali.

§. VIII. Incipiam a *matrimonio* tanquam *seminario reipublicæ*, propter quod reipublicæ interest, vt *matrimonium sit constans & bene ordinata societas*, g) nec *promiscuæ cohabitationes* tolerentur.

§. IX.

f) Extra statum civilem actiones singulorum ad propriam & peculiarem diriguntur utilitatem, quæ in statu civili ad reipublicæ salutem & ordinem compositæ esse debent. Quod præclare Pericles apud THUCYDIDEM lib. II. n. 138. ita demonstrat: Sic existimo, etiam singulis hominibus plus eam prodesse ciuitatem, quæ tota recte se habet, quam si quæ priuatis floreant utilitatibus, ipsa autem vniuersim laboret. Qui enim domesticas fortunas bene collocatas habet, patria tamen euersa, pereat & ipse necesse est. Contra vero etiam si quis in beata reipublica parum felix est, multo tamen facilius per illam incolumis seruetur. Quare cum ciuitas quidem singulorum possit sustentare calamitates, singuli autem publicas non item, quid est, cur non vniuersim ipsi consulere ipsamque tueri oporteat, nec id facere, quod vos facitis, dum quasi attoniti iactura rei familiaris salutem proditis reipublicæ? Vnde propter statum civilem in iuribus subditorum priuatis quædam necessaria mutatio inducitur, quæ hic non prætereunda. Quæ vero vtrique statui communia sunt, omittenda sunt, quos limites HVBERTVS plane non obseruauit.

g) Equidem *regula honestatis* id quoque in statu naturali docent; at *ius naturæ* non præcise præcipit, hanc soci-

§. IX. Neque etiam ius naturæ præcise potestatem marito in vxorem concedit, *b)* cum finis huius consuetudinis absque imperio huiusmodi obtineri possit; ast in *ciuili statu* cum ordinata matrimonia esse debeant, hoc ipsum vero

societatem debere esse *perpetuam*, & ita in statu naturali ad tempus hæc consuetudo contrahi potuisset. Ast in *statu ciuili* ordo reipublicæ aliud postulat, & quod in statu naturali regulæ honestatis exigunt, in ciuili quoque ratio ciuilibus postulat, ne promiscui concubitus tolerentur, cum ex hac inordinata consuetudine non possit non ratio reipublicæ periclitari. Vnde in omnibus rebus publicis matrimonia *ordinata* requiruntur, quæ constans & perpetuum vinculum postulant, saltem vt non facile disrumpatur. vid. DION. HALICARNASS. lib. II.

b) Hoc etiam agnoscit PVFENDORFF. lib. 6. c. 1. §. 11. cum per se ex natura societatis coniugalis hoc imperium non fluat. Equidem MIERONYMVS relatus in c. 15. C. 25. q. 5. ad ius naturæ prouocat, asserens, quod etiam gentiles feminae viris suis seruiant, *communi lege naturæ*, & in c. 12. C. 33. q. 5. ait: *est ordo naturalis in hominibus, vt seruiant feminae viris, filii parentibus, quia nulla iustitia est, vt maior seruiat minori.* Ast vero nec ego nego, imperium hoc in naturali ratione fundatum esse, maxime in ciuitatibus, in quibus matrimonia potissimum ita instituenda, vt respublica ciuibus repleatur, & familia quæuis fortunæ bonis abundet, quo necessitatibus reipublicæ succurri possit, quem in finem in familiis singulis imperium quoddam requiritur; Ast extra rationes has ciuiles necessitatem naturalem non deprehendo, nec in statu naturali femina cogi potuit, vt mariti imperium subiret, quippe quæ sui iuris fuit. Dicunt, imperium hoc esse ex

vero sine aliquo imperio obtineri haud possit, marito illud, quod conuenientius est, i) concedi debuit.

§. X. Exinde quoque quædam *prærogatiua imperii paterni* k) in liberos nascitur.

§. XI.

iure diuino positum, & iam obtinuisse ante conditas ciuitates *Gen. III, 16. 1 Tim. II, 12. seqq.* At Deus tantum prædixit *feminæ mala futura*, quæ subire necesse haberet, inter quæ etiam fore dicebat *subiectionem*, quæis homines carere potuissent, si in statu integritatis mansissent. Paulus vero non loquitur de origine imperii maritalis, sed tantum prohibet, ne vxor marito imperet, si aliquod imperium adesse debeat, vti in statu ciuili requiritur, quin tunc potius conuenientius esse, ait, vt maritus imperet, vt in thesi dixi.

2) Etiam HOBBS *de ciue c. IX. §. 5.* inter statum naturalem & ciuilem distinguit, & imperium maritalis huic recte adscribit. Cum itaque status ciuilis imperium aliquod in familia postulet, cui illud ex naturali ratione deferendum? masculo an feminæ? Illi sine dubio, cum etiam per masculos integrum corpus reipublicæ simul sustineatur, conseruetur & defendatur; vnde masculorum est, omnia ita domi instruere, quæ reipublicæ bene sit. Equidem ARRIANVS II. *H. Alex. M. c. 7.* ait: *receptum solitumque in Asia iam inde a Semirami, etiam feminas imperium in viros exercere*, nec desunt exempla in Europa imperiorum muliebrium sat feliciter gestorum; at de imperiis ciuilibus hic non loquor, & vero talia exempla irregularia sunt, nec inde argumentum vniuersale ad domesticam societatem inferri potest.

k) Vtrique parenti *ius naturæ* committit educationem infantis recens nati, & cum hæc absque imperio esse non possit, virique illud concedit, quatenus ad educationem

§. XI. Porro in *statu civili* officia humanitatis non raro transeunt in necessitatem, si illa vñbus reipublicæ necessaria visa fuerint. Atque hinc (I.) nascitur *necessitas suscipiendi tutelam l)* impu-

cationem necessarium est, & cum ad hanc tale imperium non sit necessarium, quod simul *ius vitæ & necis* in se contineat, dubito, an in statu naturali illud parentibus ex hoc imperio adscribi possit; interim si liberi hostilia quadam in parentes machinati fuissent, omnia in eos licita fuissent, quæ in hostem. Cum vero, in *statu civili* intersit reipublicæ, liberos educari in spem patriæ, & pater in familia imperium habere debeat, etiam in ipsam uxorem, non potest non quoque prærogativam imperii habere in liberos præ liberorum matre. Quantum autem imperium esse debeat, determinat ut plurimum lex civilis.

h) Suscipere educationem liberorum alienorum est officium pietatis & humanitatis, & in statu naturali cuius liberum est, cogi autem ad hoc nemo potest, cum officia pietatis coactionem in hoc statu non recipiant, cum singulis hoc incumbat, & ita alter ab altero id ipsum iure perfecto exigere non possit. Ast in statu civili sicuti omnes subditi sunt in tutela reipublicæ, ita multo magis hi, qui maiori tutela indigent, quales impuberes alique, & hinc Ictus in l. 2. §. 1. D. *ne de stat. defunct.* ad hanc rationem naturalem prouocat, aïens, quod impuberes sint in *tutela publica*. Cum itaque tutela harum personarum ad rempublicam spectet, ab imperante vero commode expediri non possit, illam subditis recte imponit, ad exemplum ceterorum manerum publicorum, quæ intuitu recte Romani tutelam dixerunt esse *munus publicum*, & ita imperans est *supremus tutor*, qui inhabiles ex officio remouet, & quos habiliores iudicat, substituit.

Qq 5

m) Sunt

impuberum, aliorumque, qui se ipsos regere non possunt.

§. XII. Præterea (II.) *pauperes, languidi & debilitati* sunt alendi a republica, *m)* & consequenter singuli ad hoc officium pietatis aliquid conferre debent.

§. XIII. In contractibus ineundis, (III.) quibus res inuicem permurantur, ratio reipublicæ postulat, ut pretia rerum non ex cuiusvis arbitrio, sed communi *n)* determinentur.

§. XIV.

m) Sunt hi eodem sensu in tutela publica, quo impuberes. Dare eleemosynas est res misericordie, sed in statu ciuili conuerti potest in necessitatem, si ditiores nimis obdurati sint. *Hæc benignitas, ait CICERO lib. II. de offic., reipublicæ utilis est, redimi e seruitute capros, locupletari tenuiores. Apud Græcos lex erat: mutilari in bello, publice aluntur. PLUTARCH. in Solon. Nam ut ait ARIST. 1. Polit. 10. aliquo modo est eius, qui ciuitati præest, & eius, qui rem domesticam administrat, etiam bonæ valetudinis suorum curam habere. De Thebanis AELIANVS lib. 2. c. 7. hæc refert: lex hæc Thebanorum rectissime & humanissime posita est, ne cui Thebano liceat exponere infantem, neque in solitudinem abicere, capitis supplicio constituto. Verum si extrema mendicitate pater laboret, siue mas sit, siue femina infans, iubet lex, eum statim a materno partu ad magistratum cum ipsis fasciis asferre: qui acceptum alicui tradit leui pretio, cum quo pactum & condiciones intercedunt, bona fide infantem alar, & adultum serui vel seruæ loco habeat, sic ut pro mercede educationis operas eius accipiat.*

n) In statu naturali quilibet est rerum suarum arbiter, quilibet pretium rebus suis statuere potest, ut alter non possit conqueri de læsione, cum res per se pretium non

§. XIV. Non eadem quoque potestas de rebus suis disponendi o) singulis permiffa est in ftatu ciuili, quæ obtinuit in ftatu naturali.

§. XV. Imo in genere omnia iura fubdito- rum inter fe funt *faluti reipublicæ* fubordinata, & imperantis difpofitioni p) fubfunt.

§. XVI.

non habeant, fed ex hominum affectione confequan- tur. At in ftatu ciuili vnio peculiaris inter fubditos poffulat, vt finguli fe accommodent ad iudicium ma- ioris partis in republica, vt res fuas haud maioris æsti- ment, quam communiter æftimari folent. Quod maxime tunc attendendum, fi quis æftimationem rei vel damni inire, vel alias pretium petere debeat. Et hoc eft, quod vocant *iustum pretium*. At fi contra- hentes ipfimet pretium definiuerint, maior & laxior adhuc eft libertas in pretio definiendo, modo dolus abfit, vt neuter facile de laffione conqueri poffit. Optime SENECA lib. VI. de benef. c. 15, *Quadam,* inquit, *pluris funt, quam venierant, & ob hoc mihi ali-* quid extra pro illis, quamuis emta funt, debes. Primum quid intereft, quanti funt, cum de pretio inter ementem & vendentem conuenerit? Deinde non venit illud fuis pretio, fed tuo. Pluris eft, inquit, quam venit. Sed pluris venire non potuit. Pretium autem cuiusque rei pro tempore eft. Cum bene ifta laudaueris, tanti funt, quanto pluris venire non poffunt. Præterea nihil vendi- tori debet, qui bene emit. Conf. illuftr. THOMASIVS de acquit. cerebr. l. 2. C. de refcind. vend. c. II. §. 29.

o) In ftatu ciuili obtinet regula: *expedit reipublicæ, ne quis re fua male utatur*. Manet quidem adhuc quiuis rerum fuarum arbiter, fed non quoad vfum reipubli- cæ nocivum. Inde olim apud Romanos proflaxit ius declarandi prodigos.

p) Pacta, contractus, transactiones & quæuis alia nego- tia

§. XVI. Porro defensio sui ipsius iure naturæ singulis permessa est, tam in *naturali* quam *ciuili* statu; sed in hoc nemini tam laxum spatium q) indulgetur, vti quidem in illo.

§. XVII.

tia inter subditos possunt celebrari, & hæcenus robur habent, quatenus ab imperante non reprobandur, ex ratione reipublicæ. Aiunt, *principem non posse tollere ius quæsitum subditorum*. Adde, *sine iusta causa*. Atque hæc semper supponitur, si ratio reipublicæ resistat pactis conuentis, de quo imperans vnice iudicat. In casu *publicæ inopiæ* creditores ius suum nimis acerbè & amare persequi nec possunt nec debent. Quædam imperans ad debitorum leuamen iuste remittit, imò ad aliquod tempus suspendit exactiones debitorum. Inde nata sunt rescripta *moratoria*. Ad seditionem in republica Romana sedandam senatus plebi debita remittere debuit. SVETONIUS *lib. I. c. 49.* refert, Iulium Cæsarem dictatorem tulisse legem occasione belli ciuilis, per quod multi ciues ad incitas erant redacti; vt creditoribus satisfacerent, æstimatione possessionum, quantæ illæ ante bellum erant comparatæ, fœnus vero omne in vniuersum remitteretur, numerato de sorte deducto. Qua ratione quarta fere pars deperibat. Similis lex lata fuit, dicta Licinia apud LIVIUM *lib. VI. c. 38.* Eodem modo & iuramenta subditorum relaxare imperans potest, vt non habeant effectum ciuilem agendi, GROTIUS *lib. II. c. 13. §. 20.* Generatim CICERO *lib. II. de LL.* hac respicit: *Respublica nomen vniuersæ ciuitatis est, pro qua mori, & totos nos dare, & omnia nostra ponere & consecrare debemus.*

- q) In statu *naturali* qui se hostem mihi proficitur, & rupto fœdere humani generis, vt FLORVS de latronibus loquitur, quæuis mala mihi intentat, non tantum illatam repellere, sed etiam *imminentem* præoccupare fas